

nak, noha teljesen mellőzhetőnek sem tekinthetjük őket. Csak az irodalom a tartalmat közlő megformáltság is, nemcsak maga a tartalom, a hogyan is, nem csak a mi, s ezért recenzióban, kritikában esszében is elsősorban az elemző bizonyítás erejében kell bízni, s azokban a kritériumokban, amelyek alapján a vér elválík a víztől, az irodalom annak lenyomatától, utáztatától. Ezzel viszont Mák könyve, ami nagyon jó, hogy megjelent, adósunk marad.

GEROLD László

AZ ÖRDÖGKAPUN INNEN ÉS TÚL

Szűgyi Zoltán: *Ördögkapu*. Versválasz gyermektáncra. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1989

Szűgyi Zoltán kötetnyitó versét, az Ott ül apót, már a *Messziéből* ismerhetjük. Olyan élmény fogalmazódik meg ebben a versben, amely a múlté, amely születése pillanatában a pillanat rövidege miatt múlttá, emlékké alakult át: „»Ó, már elmúlt – tűnődik, látom –, / és én mily régóta várom«”. Éppen ilyen pillanattélmények szülik a verseket is, és az időtlen idő, a pillanatnyi jelen és az örök múlt keveredik bennük. Ez a láthatatlan, de mindig jelenlevő és múló idő sokszor a felnőttek számára is érthetetlen, nem-hogy egy gyereknek, aki még csak tanulja a világot. Így keveregnek fejében a gondolatok: „Ma – tegnapután, / holnapelőtt –”, és amikor már minderre rájött, nem nehéz kitalálni: „igen, most már / egészen bizonyosan / tudom: /ma van / ma!”

A Hóba írt versben egy egészen más időélmény van jelen. A felnőtt és a gyerek öreme vegyül és ötvöződik szinte elválaszthatatlanul eggyé: két világ, két idő egysége. A gyereké, aki játszik, és „nem tudatosan” éli át az eseményeket, egyszerűen csak résztvevő: „Ha széttárva karjaim, / belevetem magam / hármoszor a hóba, / így – úgy és amúgy”, és a felnőtté, aki emlékezik és gyönyörködik „az ablakokra rajzolt / jégvirág jut eszembe, / a szánkók szavaló csengője, / a morzsákért bűgő gerle, / és a fák, / ő, a dermedt fák...” Az emlékezés, a múlttá alakult, pillanatnyi jelen pedig már a vers: „kitörölhetetlenül írva, / magamba... / s a hóba...”

Más jellegűek, de éppen ilyen játékosok, dallamosak a természettel, az állatokkal, növényekkel foglalkozó versek is. A Hó-nap című hóváró vers farsangi hangulatot kelt: hóból vannak itt az ételek, italok, de még a ruhák is. A sürgés-forgásban, az invitálás közepette a hóféleségek „tarkaságában” minden színessé válik és talán éppen emiatt a játékos izgatottság miatt nem lehangoló, hogy mindez nem valóság, hanem csak gyermekábránd. A Tavasz-válasz is ábrándos vers, de ebben már a kívánság is beteljesül. A tavaszt a szómágia erejével lehet elővarázsolni, hisz: „ha valamit mondani akarsz, / kiáltanod kell, / hogy valaki megértse. / S reggelre, lám, / a táj nyitva hagyott kapuján, / mint aki véletlen / éppen csak erre jár, / besétált kertünkbe a tavasz.” Mindez egyetlen kiáltásra történt, egyetlen óhaj miatt: „Panaszodra immár ez a válasz.” A játék itt még nem ér véget, nagyon ötletes és hatásos az Itt az ősz – add tovább! is. Ebben a versben már nemcsak a költő játszik, hanem az olvasó is. A „pödrött levélanyó”, az „ősz-sze-

lek”, a kopogtató „eső-fiú” jelzik az ősz kezdetét és mind azt suttogják „add tovább”, ezt kéri a költő is: „Itt hát az ősz, / én megírtam – / te add tovább!”

Az említett versekben, de általában a többiben is, a háttérben ott érezzük a költőt, a felnőttet, aki „a ráció magaslatairól” szemléli a „hatást”, aki – hacsak egy szóval vagy mondatszerkesztéssel is figyelmeztet arra, hogy ez csak vers, nem a valóság. Nagyon ritkán tudja legyőzni ezt a versenkívüliséget, a közte és a gyerek világa között húzódó distanciát, de ha ez sikerül a vers is oldottabbá válik. A Nyakamba ugrott a Holdban sikerül az azonosulás a gyerek világával: „Nyakamba ugrott a Hold! / Nem hiszed? / Nézd! / Még meg is foghatom! / És a Hold jól melegít, / mondhatom! / Itt van / megrajzolva / sálamon!”

Ugyanilyen oldott és harmonikus a Tanulóka és az Érik a pizske, melyekben nyelvünk gazdagsága és zeneisége maximálisan kifejezésre jut. A Tanulóka játékkal tanít: „És, nézd, az úton / ím, egy tavacska, e, / mi szép neve volt régen – cseperke –, / ej, tudod-e?”, az Érik a pizske inkább tréfásan: „Mert tudjad, / kis esendő: / egres, biszke, büszke, / közméte, pöszméte, / csipkeszülő, tükseszülő / mind a pizske / csak ennyiképp nevezhető!” A vidám párbeszédből megtudhatjuk, hányféle neve van a pizskének, és az ilyen versek a nyelv és a vers szeretetére is megtanítanak. Kevésbé az olyanok, mint a Mottó című: „Bőr, csont, hús, / kenyér, / por, kő, szj, / kemény, / játék, szék, / zongora, / lámpa, / vélt s való vas – / lehet mind a vers / hatalmas. / Szeressétek a verseket!” – mely túlságosan darabos, eseménytelen, hiányzik belőle az az összetartó erő, ami a gyerek számára közelebbi kapcsolatba hozná a felsorolt fogalmakat.

A Nyakamba ugrott a Hold, a Tanulóka és a többi vers után erőtlennek és üresnek tartom a Falun a kocsmában, a Városon a kocsmában című verseket. „Mert vásár volt – / s hol keresném apám? – / betérek, / körülnézek. / Nincs hely, hát / egy asztalnál / szabad széket kérek. / – Olyan kis Coca-Colát, molim – / integetek a pincérnek.” Mivel a színhely nem nyújt természetes élethelyzetet, így a gyerek nem is tudja magát beleélni a versbe, nem tud kapcsolatot teremteni vele.

A kötet sok olyan verset is tartalmaz, melyekben a történet kerül előtérbe, ami teljesen elnyomja a vers létfontosságú elemeit, és csak a csupasz, „rövidített” mese áll előtűnk. Ilyen a Nyúlfejek nőnek... : „Az ember elvetette a nyúlmagot. / Jól megöntözte a földet. / A Nap mindennap perzselt. / Az ember mindennap locsolt. / Hamarosan kezdtek kibújni a nyúlfülek. / Amikor már az egész nyúlfej kilátszott, / jött az ember a kaszával, / és kezdte kaszálni a nyúlfejeket. / Mind lekaszálta. / Az ember aztán villával szurkálta / fel a földet. / S azóta várja az alkalmas napot, / hogy elszórja az új nyúlmagot.” A ritmus és a rímek a háttérbe szorulnak, és nem is elég tiszták ahhoz, hogy a gyerek megérezhesse őket. Ehhez hasonló az Indiántörténet, a Sétáló csikós vagy A pocso lyakerülő gyalog, melyek nagyon érdekes történetek, de nem tudnak verssé nőni, és így magukban mesék sem lehetnek.

Szűgyi verseiben valóban mozog a világ, érdekesek a szójátékok, a hangutánzások, a rímek, de a kötetben találunk olyan verseket is melyekből hiányzik a mozgás, a játék, így a beleélési lehetőség is. A mi nagy telünk címűben egyetlen ige található: a van. „A tél / fehér fenyő. / Hó jég – / ha van –, / szánkó, csúszda, / korcsolya. / Hideg szél. / Csizma, bunda, / „rajzolás” ablakával / a meleg konyha. / A legzordabb tél nekünk / mégis / édesanyánk haragja.” Ezen a téli képen minden mozdulatlan, minden megfa-

gyott, ám a képfestés, a táj mozdulatlansága sem indokolja az életteleniséget, azt, hogy a gyerek ne legyen valamiképpen része a tájnak. Emiatt erőtlen az Énekóra című vers is, melyben a költő csak felszólít az éneklésre, a részvételre, de nem szerepeltet, a felhívásra nem érkezik válasz.

Mégis a kötet legtöbb darabja magában hordozza a gyermekversek varázsát, olyan csodálatos világot tükröznek a versek, és úgy, hogy olvasás közben a felnőttekhez is szólni tudnak, mert ahogy Nemes Nagy Ágnes írta, a jó gyermekversben, mint a vadgesztenyében a belegyömöszölt fatörzs, ott található a bárkinek szóló vers néhány kike-rülhetetlenül fontos sajátossága.

SZABÓ Katalin

RENDAHAGYÓ PARTIZÁNTÖRTÉNETEK

Edvard Kocbek: *Félelem és bátorság*. Fordította Gállos Orsolya. Forum Könyvkiadó, Újvidék–Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989

Aki tudja, Edvard Kocbeket a *Félelem és bátorság* szlovén nyelvű megjelenése után 1951-ben kirekesztették az irodalmi életből és eltávolították a politikai szinterről, könyvét pedig „az 1941 és 1945 közötti népfelzabardító harc és forradalom elleni ideológiai és művészeti diverziónak minősítették”, a novellák olvasása közben akaratlanul is mindenekelőtt arra keresi a választ, mik lehettek ennek kiváltó okai. A történelmi események gyökeres átértékelését azonban hiába is kutatjuk ebben a kötetben. Nincsenek benne olyan utalások sem, amelyek arra engednének következtetni, hogy az író kedvezőtlen fényben kívánta volna feltüntetni a népfelzabardító háború résztvevőit. Éppen ellenkezőleg: a szövegek háttérében – hallgatólagosan – az fogalmazódik meg, hogy a partizánok nemes célokért, a jó oldalán harcolnak, az olasz és német megszállók pedig a rossz letéteményesei – bár hangsúlyoznunk kell: ezt explicite sehol sem mondja ki az író. Ma már egyértelműen úgy látjuk, az ötvenes évek politikai klímájával magyarázható a vétsége, bűne az lehetett, hogy író volt, aki nem követte az alkotói eljárásokra vonatkozó utasításokat. Partizánfigurái nem töretlen hitű látnokok, hanem emberek. Könyve éppen ezért nem fekete-fehér technikában készült plakátfotó, hanem irodalom.

Partizánokról, áruólokról, megszállókról szólnak ezek a történetek, a kötetben megtalálható négy novellát azonban feltételeesen lehet partizánnovellának nevezni. Csak annyiban azok, hogy idejük a háború éveibe köti őket, a szereplői pedig az ellenállási mozgalom résztvevői. Bizonyos értelemben ugyan a történelmi folyamatok mélyebb dimenzióira, emberi vonatkozásainak bonyolult összefüggésrendszerére is rálátásunk nyílik, Kocbeket azonban nem a történelmi igazságtétel érdekli, hanem valami más: hit és kétely, hűség és árulás, túlélés és elbukás, végső soron pedig az emberélet legnagyobb kérdései: az élet és a halál. Ezért úgy tűnik, a történelmi szituáció csak másodlagos, mintegy kerete, ürügye annak, hogy a szereplők intenzíven éljenek át sorsfordító eseményeket, hogy spontán módon jussanak olyan drámai helyzetekbe, amelyekre a felfokozott lelki reakciók jellemzőek, s hogy ily módon éles fénybe kerüljenek gondolatok